הארץ

אחרי מות

מקורס הטייס ל"אקסודוס": סיפורו של החלוץ מאלג'יריה

שלמה טובול, שנולד ב-1925 בעיר הנמל אוראן, היה ממנהיגי "הקבוצה הצרפתית" על אוניית המעפילים, שהורכבה מיהודי צפון אפריקה. עבורו, המסע המטלטל לארץ היה "ירח דבש קייצי"

21.06.2018 13:05 | עודכן ב: 23:37

עופר אדרת | התראות במייל

ביולי 1947 עלה שלמה טובול על אוניית המעפילים "אקסודוס" ("יציאת אירופה תש"ז"), שנשאה 4,500 נוסעים, רובם ניצולי שואה מאירופה, מצרפת אל ארץ ישראל. טובול היה חריג בנוף המקומי. הוא לא היה משורדי מחנות ההשמדה בפולין וגם לא נולד באירופה. הוא השתייך לקבוצת מיעוט של מעפילים מצפון אפריקה - אלג'יריה, תוניסיה ומרוקו – שהצטרפו למסע המטלטל, הארוך והמייגע בדרך לארץ.

ההיסטוריונית אביבה חלמיש כתבה עליהם בספרה, "אקסודוס, הסיפור האמיתי". לדבריה, היתה זו "קבוצה מגובשת של אנשים צעירים ובריאים, ללא מועקת האימה של שנות השואה, משוחררים מן הדאגה לבני משפחה התלויים בהם וזקוקים לעזרתם".

טובול נולד באלג'יריה. יחד עמו עלתה על הסיפון גם רעייתו הטריה, שרה, יהודיה מצרפת, בת להורים שהיגרו מפולין. "זה היה ירח הדבש שלנו. ירח דבש מיוחד במינו, שכלל חודשיים על הים התיכון, בקיץ, כפי שמעטים יכולים היו להרשות לעצמם", אמר לימים בחיוך.

טובול הפך לאחד ממנהיגי המעפילים באונייה ועמד בראש "הקבוצה הצרפתית", שנקראה כך על שום השפה השגורה בפי חבריה. בלב ים התחבר עם שניים מהנוסעים: העיתונאי ניצול אושוויץ נורברט (נח) קליגר והאמריקאי דב מילס, ששירת בצבא האמריקאי במלחמת העולם השנייה וכעת התנדב ללוות את האונייה כאיש צוות.

לאחר שהאונייה נעצרה בארץ בידי הבריטים, היו השלושה בין המגורשים שהועלו על האונייה "אמפייר ריוול", אחת משלוש אוניות הגירוש שהחזירו את המעפילים לאירופה. "חיבלנו בהתלהבות רבה בכל דבר שבא ליד", סיפר טובול בהתייחסו למאבק שלהם בבריטים. "השלכנו הימה חבלים יקרים וציוד, טיפלנו בכל דבר שהיה אתגר", הוסיף.

"עבורנו, זה היה הגשמה של חלום והרפתקה מרתקת. כל הזמן ליוותה אותנו התחושה שאנחנו זוכים בזכות גדולה, ושאנחנו שותפים לעשייה, לתחיית העם היהודי בארצו", סיפר. התחנה הסופית במסע הימי שלהם היתה גרמניה, שם שוכנו במחנות, עד שעלו לארץ בינואר 1948.

טובול נולד בעיר הנמל אוראן באלג'יריה ב-1925, למשפחה בת עשר נפשות (שמונה ילדים). שמו הצרפתי היה פרננד. בעיר היתה, לדבריו, קהילה של 20 אלף יהודים, שמאז סוף המאה ה-19 היו אזרחי צרפת.

אמו, שמחה ז'ורז'ט, היתה מורה לפסנתר. אביו, אליהו טובול, היה גיבור מלחמת העולם הראשונה, שאיבד את זרוע ימין כשלחם עם צבא צרפת. "הוא היה מאוד גאה על זה שהגן על צרפת האהובה על היהודים, שהיו נאמנים מאוד", אמר בנו. "היינו קשורים מאוד לצרפת, לתרבותה ולשפתה, שהיתה שפת האם שלנו", הוסיף.

שלמה טובול קרוי על שם סבו, סלומון אביטבול, שהיה מורה במקצועו. מצבה של המשפחה, שחיה בדוחק, הידרדר במלחמת העולם השנייה, כשזכויותיהם של היהודים נשללו מהם בשל שיתוף הפעולה

של ממשלת צרפת עם המשטר הנאצי. "פתאום לא היינו יותר צרפתים. בתעודת הזהות נכתב שאני אזרח צרפת ללא זכויות", אמר.

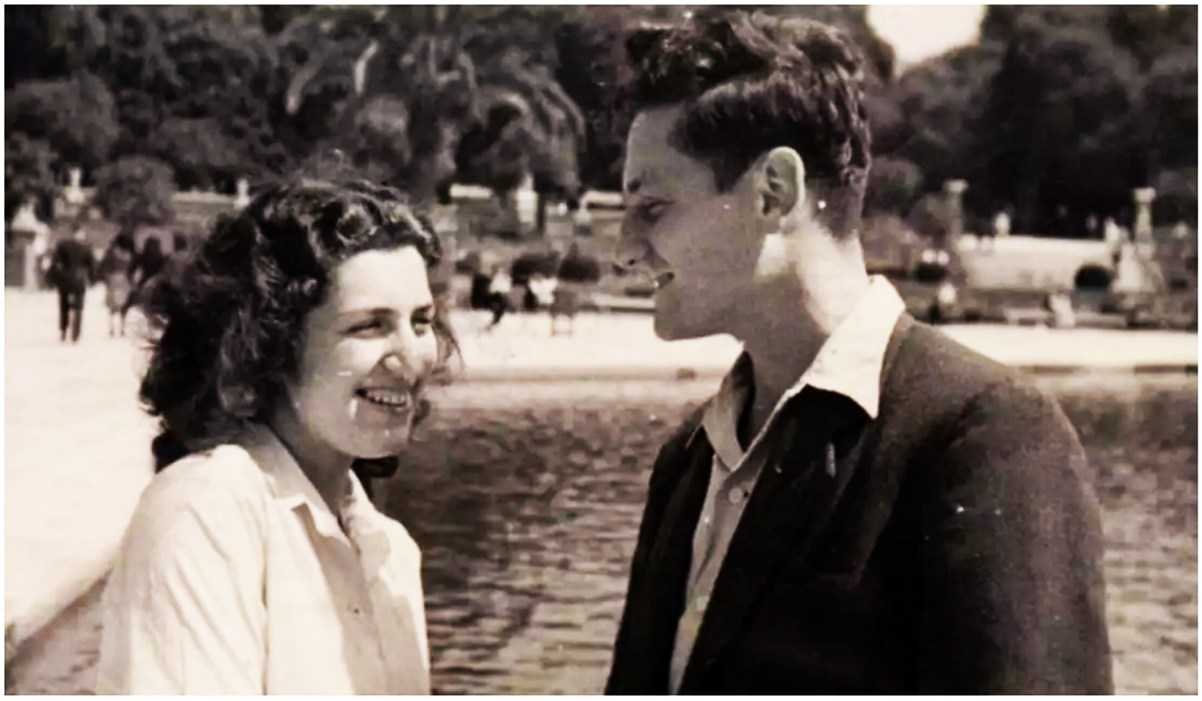
ב-1942 סולק טובול מבית הספר בגלל חוקי הגזע. "הייתי תלמיד טוב. זה היה חבל, הייתי רוצה להמשיך", אמר. על היהודים נאסר גם לעבוד בעבודות ממשלתיות וטובול נאלץ לעבוד כפועל בבית חרושת. "לא התמרמרתי על העבודה, אבל עצם הדבר שמבדילים בין יהודים לצרפתים, פגע בי מאוד קשה", אמר.

טובול ואחיו היו חברים בצופים היהודים, שם למדו על יהדות, ציונות וארץ ישראל. בבית סבו של אביו היה שמור חדר מיוחד לשליח מארץ ישראל, שהיה עובר בין הקהילות כדי לאסוף כסף ליישוב הישן. בימי המלחמה התפתחה אצלו התודעה הציונית, לאחר שנחשף ל"פרופגנדה של ההסתדרות הציונית", כדבריו. "התגבשה החלטה שאני באירופה לא אחיה ולא באלג'יר. אני הולך לחיות עם היהודים בפלשתין", אמר.

ב-1943, לאחר פלישת בעלות הברית לצפון אפריקה, התגייס לכוחות "צרפת החופשית" בראשות דה גול. במסגרת זו הוא נשלח לבית ספר לטייס בארה"ב, שם למד במשך שנתיים את מקצועות הטיסה, הוכשר כמקלען ואיש רדיו במטוסי קרב, אך נפסל כטייס.

ב-1945 שוחרר מהצבא ויחד עם גרעין של הצופים הקים את ההכשרה הראשונה באלג'יריה, שנשלחה בהמשך ללה רוש בדרום-צרפת. במשך עשרה חודשים התכוננו שם לעלייה לארץ. שם גם הכיר את אשתו, שרה. בחתונתם, ביוני 1947, הרב דיבר ביידיש ושלמה לא הבין מילה ממה שנאמר. בינואר 1948, אחרי החודשים בהם היטלטלו עם האקסודוס, עלו לארץ. תחילה התיישבו בקיבוץ גבע, משם המשיכו לקיבוץ נוה אילן בהרי ירושלים, שהוקם על ידי יוצאי תנועת המחתרת היהודית בצרפת. בהמשך עבר עם משפחתו למושב מולדת בגליל התחתון ואחר כך השתקע בבאר שבע.

"חיפשתי מקום שלא היה צפוף בימים ההם. הנה, הנגב ריק, באר שבע היא עיר שכמעט לא היתה קיימת עדיין, והיא תיהפך מרכז אזורי עצום", סיפר. בבאר שבע עבד בבניין. תחילה כמנהל ב"סולל בונה" ובהמשך כמפקח בנייה מטעם הסוכנות. ב-1957 הקים וניהל את מכון התקנים בעיר, ועבד בו עד צאתו לגמלאות ב-1990. אשתו שרה נפטרה ב-1995. שלמה נפטר לפני שלושה חודשים והותיר שלושה ילדים, שמונה נכדים ועשרה נינים.

טובול ושרה רעייתו, 1947 צילום: המשפחה

סובול וחבריו בחוף הים בעיר הולדתו אוראן צילום: המשפחה

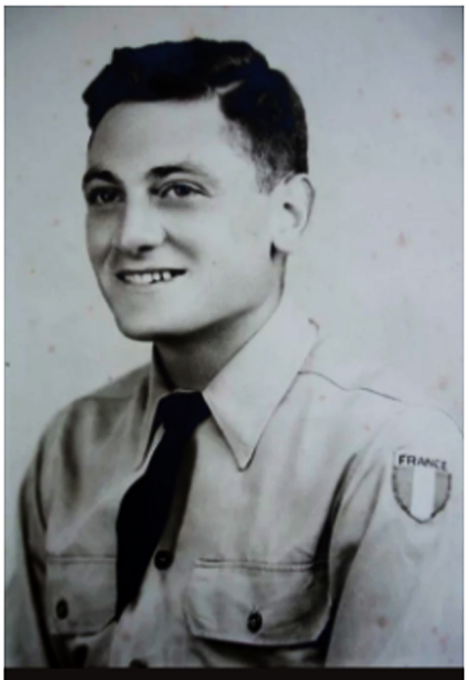

סובול עם חבריו לצופים היהודים באלג'יר צילום: המשפחה

ההכשרה החקלאית בצרפת

צילום: המשפחה

סובול בחיל האוויר של צרפת החופשית

צילום: המשפחה

על האונייה בדרך לארץ ישראל, ינואר 1948

צילום: